

IZHAJA MESEČNO — CELOLETNA NAROČNINA ZNAŠA 15 DIN
NAROČA SE: PROSVETNA ZVEZA V LJUBLJANI, MIKLOŠIČEVA 8

STEV. 11.

NOVEMBER 1959

LETO XVIII.

*Ob 130 letnici rojstva Matija Majarja Ziljskega**

Danes se Prosvetna zveza ob letošnji 150 letnici rojstva spominja našega koroškega rojaka Matija Majarja Ziljskega. Bil je za slovenski narodni preporod prezaslužen mož, v moških letih kot človek in pisatelj eden najvplivnejših naših narodnih buditeljev in borcev za slovenske narodne pravice, velik ideolog našega slovenstva in slovanstva.

Svojemu nemškemu priimku ni brez vzroka dodajal v svojih spisih prista-vek Ziljski. Kajti njegov duh z njegovim delom je rasel prav iz duše in zemlje tistega dela Koroške, ki ga domačini na kratko imenujejo Zilja. Osrednja pokrajina slovenske Koroške, Rož in celovška okolica, je Slovincem dala predvsem kulturne in gospodarske organizatorje. Naj omenim le Ožbolta Gutsmanna iz Grabšajna pri Celovcu, ki je s svojimi knjigami, slovnico in slovarjem vključil slovensko Koroško v sestav osrednjega slovenskega književnega jezika in slovstva; Antona Janežiča iz Leš pri Št. Jakobu v Rožu, ki je s svojimi časopisi: Slovensko Bčelo, Slovenskim Glasnikom in Besednikom prvi uspeš-

no organiziral slovensko književno delo, s svojim Slovensko-nemškim in Nemško-slovenskim slovarjem, s svojo slovnico in Cvetnikom je šele omogočil uspešen pouk slovenskega jezika na srednjih šolah; Andreja Einspielerja iz Sveč v Rožu, ki je z Janežičem ustanovil in uredil Mohorjevo družbo in s tem stari Slomškovi misli o družbi za izdajanje dobrih knjig za slovensko preprosto ljudstvo dal življenje; Valentina Podgorca od Sv. Neže v šentruperški fari pri Velikovcu, neutrudnega organizatorja gospodarskih zadrug na slovenskem Koroškem.

Zilja je dala Slovincem v prvi vrsti narodnih buditeljev, jezikoslovcev, narodoslovcev, zgodovinarjev: Urban Jarnik s Potoka pri Štebnju na Zilji in Matija Majar z Goričan pri Borljah sta bila vse to hkrati; neutrudni narodni buditelj je bil zadnji slovenski državni poslanec s Koroškega Fr. Grafenauer iz Most pri Brdu; njegov nečak je profesor zgodovine in predsednik sekcije proforskega društva Franjo Grafenauer, književni zgodovinar pa je temu sestranec. Znani narodni buditelji so bili stari Zwittrov oče v Zahomcu pri Ziljski Bistrici in njegovi tudi že rajni sinovi; njegov vnuk je univ. profesor zgodovine na

* To predavanje je opremljeno s skioptičnimi slikami, ki se dobe pri Prosvetni zvezi v Ljubljani.

Ljubljanski univerzi Franc Zwitter. Zaslužen narodnjak je bil tudi zgodaj umrlí Grafenauerjev sobojevnik Schaubachov oče v Draščah pri Gorjah; njegov sin je senator Fr. Schaubach v Mariboru.

Ziljan je bil tudi pesnik znane narodne pesmi »Gor čez izaro« stari župnik Franc Treiber iz Bač ob Baškem jezeru, stric drugega župnika in kanonika Fr. Treiberja, znanega ustanovitelja in voditelja slovenske šole sv. Cirila in Metoda v Št. Rupertu pri Velikovcu, ki je tudi v Bačah doma. Ziljani so še številni delavci za koroško slovensko manjšino. Iz Žabnic v bližnji Kanalski dolini, ki spada po narečju in rodu tudi k Zilji, je profesor veroslovja in narodoslovja na ljubljanski univerzi Lambert Ehrlich.

Udeležene so pri tem vse pokrajine slovenske Zilje, ki se zemljepisno imenuje Spodnja Ziljska dolina. Hočemo si jo ogledati. Ko se iz Področice peljemo proti Beljaku, prestopimo na postaji v Ledinicah prag Ziljske doline. Narečje pa je tu v pečniški fari, kjer so doma Arnejci, še rožansko in tudi fara spada v rožeško dekanijo. Tudi v sosedni fari v Ločah, kjer so doma Aichholzerji (v Dolju), se govori še bolj rožansko; prav tako v Bačah ob jezeru: (Treiberji, Trunki) v fari pri Mariji na Zilji blizu Beljaka, kamor Bače spadajo, ob stoku Zilje in Drave, je narečje še ziljsko; (Meško) tudi v Štebnju pri Bekštajnu ob Baški Jezernici, ki se v tej fari steka v Ziljo, se govori že večinoma ziljsko.

Prva čisto ziljska fara je Brca, znana po pevskem zboru, ki nam je pel večkrat tudi že v Ljubljani. Sledita še Št. Lenart pri Sedmih studenčih, kamor je vfarana koroška stran Korenskega sedla, in Podklošter, kjer se cepi proti severozahodu ziljska železnica. Vse te fare spadajo v beljaško dekanijo; po vojski so ji pridružili tudi še Vrata, ki so spadala poprej pod Trbiž, ki je zdaj na Laškem. Tu je, kakor znano, leta 1227. koroški vojvoda Bernhard II. Sponheimski pozdravil Ulricha Leichtensteinskega s slovenskim pozdravom »Bog

vas sprimi kraljeva Venus«. »Bog te sprimi« je še danes pri Zilji izključni pozdrav ob svidenju.

Podklošter ima ime od nekdanjega, zdaj razvaljenega benediktinskega samostana, ki je bil do 18. stoletja gospodarsko središče zgornje slovenske Zilje. Tu v Pečah je doma znani ljubitelj slovenskih planin in planinski pisatelj Kugy.

Od Podkloštra navzgor se prične šele prava klasična slovenska Zilja starih narodnih običajev in stare ziljske narodne noše. Ta zgornja slovenska Zilja obsega tri gričevnate pokrajine; zakaj, to nam dovolj jasno kaže zemljevid: dolinsko dno je ravno kot deska, pa močvirno. Slovincem v Jugoslaviji je najbolj znana od teh treh pokrajin, gorjansko-bistriško gričevje na senčni strani doline s farama v Gorjah (Drašče: Schaubachi) in na Bistrici (Zahomec: Zwittri). Bistrica sama je pozidana večinoma na vršaju Bistriškega potoka.

Na sončni strani se razprostira ob južnem vznožju Ziljskih alp največja pokrajina gorenje slovenske Zilje, gričevje, ki se imenuje Ponagora. Tu je pet slovenskih far: Čače z znanim čaškim gradom (Wasserleoburg); tu na Čajni (Nötsch) se cepi cesta na sever v Nemški Plajbrg (Bleiberg) z znanimi svinčenimi rudniki; proti vzhodu je veliki dobraški posip, kjer leži pod gruščem pokopana nekdanja prafara Šent Janž na Zilji, ki jo je leta 1348. Dobrač vso zasul. Dalje proti zahodu je Št. Jurij na Zilji, Šent Pav (Pavel), Štebenj na Zilji, kjer stoji »na Potoce« dom Urbana Jarnika. Nasproti Štebnju leže na senčni strani doline same zase na vršaju Blaškega potoka Blače z božjepotno cerkvijo Matere Božje v Grabne. — Na desnem zahodnem koncu Ponagore, že ob nemški meji, so Brolje, kamor spada tudi rojstna vas Matije Majarja Ziljskega, Goričane (Goriče) z Videnčani, kjer mu stoji rojstni dom. Dve fari obsega brško gričevje sredi doline in tamošnja senčna stran: Melviče, kjer stoji dom predsednika koroškega kluba g. Fellacherja, in

Brdo, stara domovina Grafenauerjev, ki jih farne knjige zaznamujejo že v 17. stoletju.

Pod Ziljo spada po narečju in rodu tudi Kanalska dolina — zdaj na Laškem — s čisto slovenskimi farami v Zabnicah — v tej fari je znamenita božja pot Matere Božje na Višarjah, Ovčja vas in Ukve ter ono stran Naborjeta še Lipalja ves. Ta kraj treba dobro ločiti od mesteca Pliberka, blizu jugoslovanske meje, ki se nemško imenuje Bleiburg.

V kulturnozgodovinskem pogledu je nad vse mikavno, da se je ob Zilji, prav ob brški fari, Grafenauerjevi domovini, in ob Borljah, Majarjevi rojstni fari, kljub delnemu nemškemu priseljevanju ustavil val germanizacije. Do sem je segala namreč od leta 1060, do 1805, deželna oblast bamberških škofov in mejila na zahodu ob ozemlje koroškega vojvoda. Bamberški škofje so bili tedaj deželni vladarji skoraj vsej Slovenski Zilji v širšem pomenu besede: od Beljaka do Kanalske doline in sem do Brda in Borelj, samo St. Štefan in Blače bolj spetaj, so bile do gore vojvodske. Bamberški škofje so bili tu prav tako deželni vladarji kakor freisinški škofje nad ozemljem škofje Loke na Kranjskem. Prav do mej boreljske in brške fare pa je segalo tudi zemljiško gospodstvo nekdanje benediktinske opatiije sv. Jurija v Kloštru na nekdanjem Arnoldovem gradu (Arnoltestein), ustanovljeno po bamberškem škofu Otonu leta 1106., ki ji je takoj v začetku podaril 155 kmetij. Preko te deželne in zemljiško-gospodstvene, torej vladarske in gospodarske meje je bila (commercium in connubium) medsebojna trgovina in ženitev zelo otežkočena. Narodnostna meja je bila tu, tik pred vrati nemškega Šmohorja (Hermagor) ob čisto agrarnem, poljedelskem in živinorejskem slovenskem ozemlju, do zadnjega časa popolnoma ostro odrezana. Ob bamberško vojvodski meji med nemško faro in občino v Šmohorju in slovenskima farama na Brdu in v Borljah so bili gozdovi — po razpustitvi samostana, ko je prišla pokrajina pod hasbur-

ško oblast (kakor Škofja Loka l. 1805.), so last verskega sklada — in puste, pečene ali močvirnate senožeti ob Preseškem jezeru ali Pazriškem jezeru in njegovem pritoku Beli. Mikavno je, da so hiše v Borovnici, ki stoje na drugi strani teh gozdov, večinoma nemške, čeprav spadajo v faro in občino na Brdu; pa saj se hiše skoraj tikoma drže nemške vasi Bele, ki spada v Šmohor. — Na severu pa je slovensko Ziljo varovala nemškega ponemčevanja in naseljevanja gorska vrsta strmih Ziljskih Alp od Negala do predora Zilje vzhodno od Dobrača blizu Beljaka.

Vaško občestvo je tu do zadnjega časa otroke nemških priseljencev že v prvem rodu poslovenilo. Še iz svojih deških let se spominjam več rodbin, ki so imele nemške matere. Matere so se slovenščine le za silo naučile, toliko da so slovensko razumele — mož je govoril slovensko, žena nemško — otroci, moji vrstniki, so govorili sicer oba jezika, a nemško so občevali samo z materjo, med seboj, z očetom in družino pa samo slovensko: dve teh družin sta dali Slovincem celo prav odličnih narodnih delavcev.

Podobne razmere so bile tudi v Kanalski dolini, značilnem kolonizacijskem ozemlju. Tu so slovenske fare Zabnice, Ovčja ves, Ukve in Lipalja ves, pravi jezikovni otoki med nemško ravotarsko faro na Kokovem (med Vrati in Trbižem) in prvotno laškimi, pozneje nemškimi trškimi naselbinami v Fužinah na nekdanjem Kranjskem, v Trbižu, Naborjetu in Pontablju na nekdanjem Koroškem; le po redkih slovenskih seliščih v ravotarski poljedelski okolici Trbiža in Fužin so rahlo povezani s slovensko Gorenjo Savsko dolino v Ratečah. In vendar so do danes ohranile svoj slovenski jezik in značaj, med tem ko so se laške naselbine ponemčile in zdaj počasi spet postajajo italijanske.

Danes je stvar na Zilji drugačna. Gozdove ob zahodnem robu brške fare so, kolikor so prešle v kmečke roke, skoraj vse posekali in tam nastajajo hišice, ki jih grade delavci in uradniki iz bližnjega nemškega trga

Šmohorja, v Preseki na severnem bregu Preseškega jezera, je že pred vojsko nastala naselbina letnih vil, ki so vse last imovitejših nemških slojev; gospodarske zveze s svinčenimi rudniki v Pleibrgu so začele ponemčevati vas ob železniški postaji na Čajni; svinčna industrija na Ziljici in železniško križišče v Podkloštru z obmejnimi finančnim in policijskim uradništvom sta že skoraj popolnoma ponemčili ti dve naselbini; električna centrala v Pečah ponemčuje tudi to vas. Iz Beljaka se nemško delavstvo naseljuje pri Mariji na Zilji, vile nastajajo okrog Baškega jezera; nemška industrija z nemškim delavstvom ponemčuje Brncu in Mlinare ob Spodnji Zilji.

Ob zapadnem robu Slovenske Zilje, tedaj še povsem slovenske, je rasel torej Matija Majar Ziljski in dobival telesno moč in duhovne sile iz ziljske slovenske zemlje in ziljskega slovenskega duha.

Rodil se je 7. februarja 1809. leta, tistega leta, ko je Napoleon Ziljsko dolino z vso Gorenjo Koroško združil v schönbrunnskem miru s Kranjsko, Primorsko, Hrvaško do Save in Dalmacijo v Ilirske province in jih združil s francoskim cesarstvom. Ta veliki zgodovinski dogodek se zdi kakor simbol za vse Majarjevo življenje. Kakor je ob oživiljeni Iliriji Valentin Vodnik Napolenona slavil, ker je združil večino Slovencev z delom Hrvatov in Srbov, tako si je Majar vse življenje prizadeval, da bi zbudil v Slovencih narodno zavest prav ob pogledu na veliko jezikovno in kulturno skupnost s Hrvati in Srbi, pa tudi z vsemi drugimi Slovani.

O svojem rodu je zapisal Matija Majar sam v spominsko knjigo (farno kroniko) gorjanske župnije — to je menda prva farna kronika na Koroškem pisana v slovenskem jeziku: »Matija Majar, Zilan iz Goričan rojen, zakonski sin Gregorja Majarja, Znidarjovega na Videncih in njegove žene Neže Loj Andernovcove u Šentšefanu. Je šel v Celovec študirat s četirimi dvajseticami u žepu.«

Očetni dom mu je stal na prijaznem griču, s pogledom preko doline in po dolini navzgor in na hribe, ki zapirajo dolino na jugu in severu. Majarjev oče je bil kmečki obrtnik (krojač), kakor je bil obrtnik (tkalec) tudi Einspielerjev oče; bil pa je tudi pismen človek in je sam naučil sedemletnega sina nemškega in slovenskega branja. Odtlej je mladi Matija vsak dan bral iz Japljevega slovenskega sv. pisma; tri zime je hodil tudi v šolo (trivialko) v sosedni šentštefanski fari, domači fari, petindvajsetlet starejšega Urbana Jarnika, ki je bil tedaj (1818 do 1821) že župnik v nemškem Smihelu na Gosposvetskem polju.

Izpolnil je bil že 12. leto, ko se je oče odločil, da Matija kot najstarejšega sina pošlje v celovško normalko. Matija Majar je moral šolanje za nekaj časa pustiti, ker mu je zmanjkalo sredstev za preživljanje, pa ga je s podporo kanonika Bicinga le spet nadaljeval in dovršil v šolskih letih 1825. do 1831. celovško gimnazijo, v šolskih letih 1832./1833. licej v Celovcu in Gracu. Nato je stopil v celovško bogoslovje in bil konec tretjega leta — sedemindvajsetleten (1836) posvečen za duhovnika. Služboval je najprej (1837 do 1840) kot ekspeditor v kn.-šk. pisarni v Celovcu, nato od novembra 1840, kjer je poleti opravljal duhovniško službo pri božjepotni cerkvi na Višarjah. Naslednje leto v novembru je prišel kot drugi kaplan k stolni cerkvi in fari sv. Petra in Pavla v Celovcu, kjer je bil prej za kaplana tudi Urban Jarnik. Zaradi agitacije zoper volitve v frankfurtski vsenemški parlament, je moral prve dni maja prevratnega leta 1848. nemudoma bežati na Višarje; bežati je moral iz Celovca tiste dni tudi drugi kaplan glavne mestne fare sv. Egidija (Šentilja) v Celovcu Andrej Einspieler. Ker pa tudi tu političnega dela ni pustil, so ga v prvem času obnoveljenega absolutizma, dobe Bachovih huzarjev (1850 do 1851) podili iz službe v službo po samih nemških krajih: februarja 1850 je moral kot župni upravitelj v Mičiče (Mitschig) v nemškem delu Ziljske doline, avgusta

1850 je šel v Jesane (Waisach) pri Greifenburgu blizu tirolske meje, marca 1851 v Klanče (Glantschach) pri nemškem Šentvidu, v maju 1851 pa v Dobrije (Döbriach) ob zgornjem, t. j. južnovzhodnem koncu Millstattskega jezera. V nedatiranem pismu iz tistega časa toži, da ga tako hitro prestavljajo, da mu skoraj sape in denarjev primanjkuje. Sedaj sem zopet na poti. Na dveh in treh krajih imam orodje, bukve, pisma itd. razdeljene in raztrošene — jaz sem, kakor bi rekel neki »ewiger Jude«. Naposled je vendarle dobil svojo faro, in to še v domači Ziljski dolini v Gorjah in jo 19. avgusta 1851 prevzel. Tu je ostal celih 19 let, popravil je cerkev, skrbel za dobro šolstvo. L. 1870. pa je ostarelega župnika zadela kap in ohromela mu je roka; zato se je 10. novembra tistega leta fari odpovedal. V začetku maja naslednjega leta, ko se je nekoliko popravil, je nastopil nato službo beneficiata v cerkvi na Križni gori tik Celovca (danes je v Celovcu samem) in jo opravljal do leta 1885., ko se je kot upokojenec preselil v Prago. Bolan in slep je tam v samoti preživel zadnja leta. Umrl je 31. julija 1892. Pokopan je na ošanskem pokopališču.

Čeprav v višjih šolah na Slovenskem, razen na ljubljanskem in graškem liceju v tedanjem času ni bil odmerjen slovenščini niti najmanjši kotiček, se je ljubezen do slovenskega jezika, ki jo je prinesel že z doma, v mladem Matiju Majarju vendarle še za šolanja okrepila in utrdila v pravo narodno zavest. Na celovškem liceju je deloval tedaj kot profesor naravoslovja izraziti preroditelj Matija Ahacelj iz šentjakebske fare v Rožu in dajal pobude tudi slovenskim dijakom. Gradec je bil v tistih letih torišče narodno zavednih dijakov iz Malega Štajerja (Slovenskih goric), med njimi bivših dijakov varaždinske gimnazije, kakršna sta bila Stanko Vraz in Fran Miklošič. V celovškem semenišču je spiritual A. M. Slomšek že od leta 1829. navduševal slovenske bogoslovce krške in lavantinske škofije za materin jezik, jih učil sloven-

ščine in navajal k pisateljevanju. Pili in zbiral je njihove sestavke in prevode ter jih od časa do časa priobčeval v posebnih knjižicah, nabožnih in mladinskih. Pod Slomškovim vodstvom je tudi Matija Majar prijel za pero, da ga nikoli več ne spusti iz rok. Leta 1855. je izšla Slomškova knjižica »Troje ljubeznjivih otrok« in v njej prvo Majarjevo delce, povestica »Pavle Hrastovski«, prevod iz Kristofa Šmida. Tri vesele povesti za otroke: I. Pavle Hrastovski, II. Zgubljeno dete, III. Kapelica. Natisnil ino na prodaj ima Janez Sevn. 1858.

V Celovcu se mu je zbudilo tudi že romantično veselje za zapisovanje in zbiranje slovenskih narodnih pesmi. Poznal in pel jih je že od svoje mladosti. Šuj je Stanko Vraz, ki je, zbirajoč narodne pesmi, obhodil slovenske dežele, dejal, da se — kolikor on ve in zna — nikjer toliko ne prepeva kakor ob Zilji. Tudi še za mojih deških let je pri Zilji slovenska narodna pesem krepko živela prvotno življenje, tesno povezana z vsakdanjim življenjem, čeprav še ni stopila v koncertne dvorane. Večer za večerom so se vse poletje fantje — puršti — ko so opravljali svoje delo po hlevih in skednjih, zbirali na trati sredi vasi ali pod lipo, se pogovarjali in peli pesem za pesmijo; mi dečki in mladci pa smo jih s podstrešij, kjer smo spali, poslušali in jim tiho pomagali, dokler nam ni spanje zatisnilo oči. Prav tako so se pozimi ob preji zbirala dekleta zdaj v tej, zdaj v drugi hiši, kjer so v lévi svetili, dekleta so pela, ded ali babica pa je pripovedovala »basni«, t. j. pripovedke in pravljice. Otroci pa smo na odru nad pečjo ali v zapečku na ušesa vlekli. Tudi ko smo »sirk« (koruzo) ličkali, repo rezali, snope vezali, seno grabili, pesmi ni manjkalo. In še danes, ko tega prvotno pristnega življenja ni več toliko, pesem pri Zilji ni umolknila; znameniti brniški pevski zbor jo je ponesel tudi v koncertne dvorane, tudi v tej dvorani smo jih že čuli — in gramofonske plošče so jo ponesle tudi v širni svet.

Slomšek in Ahacelj sta bila prva,

ki sta na Koroškem opozorila izobraženstvo na pesmi, ki so se pele med ljudstvom, ko sta leta 1855. prvič izdala zbirko »Pesmi po Koroškem ino Štajerskem znane, enokoljkopopravljene in na novo zložene« in jim dodala tudi napeve, že pet let pozneje (1858) — Majar je bil tedaj ekspeditor v kn.-šk. pisarni v Celovcu — je mogla iziti druga pomnožena izdaja. Pa ta zbirka ni obsegala samih narodnih pesmi, večinoma so to bile bolj ali manj ponarodele pesmi ljudskih pevcev, kakor Tazkalva (Miha Andreaša iz Roža), pa tudi umetne pesmi, med drugim Slomškove.

Na prave, stare narodne pesmi pa je opozoril Matija Majarja predvsem njegov ožji rojak in starejši prijatelj Urban Jarnik, ki je bil tedaj župnik le nekoliko ur hoda od Celovca v Blatogradu in bil tudi s Slomškom dober prijatelj; saj je Slomšek prav v njegovi fari govoril na binškošni ponedeljek leta 1858, tisti sloveči cerkveni govor o dolžnosti, svoj jezik spoštovati.

Le po Jarniku je mogel dobiti Stan-ko Vraz tisti edini Majarjev zapis ziljske narodne pesmi (Brez konca in kraja), ki ga je leta 1859. objavil v svojih »Narodnih pesmih ilirskih«. Leta 1841. se je Majar z Vrazom tudi osebno seznanil, ko ga je na poti po Koroškem spremljal iz Rožeka, kjer je bil za kaplana, v Blatograd k Urbanu Jarniku, nato z Jarnikom vred v Celovec in Velikovec in še dalje do koroško-štajerske meje v hribih severno od Dravograda. Še tisto leto mu je Majar dvakrat poslal narodnih pesmi; prvič skupno z Jarnikom, drugič sam. Vraz jih je hotel izdati v drugem zvezku svojih »Narodnih pesmi ilirskih«. Ta zvezek pa žal nikoli ni prišel na dan.

Odtlej je Matija Majar do svoje starosti z vso vnemo zapisoval in zbiral slovenske narodne pesmi; potoval je v ta namen v septembru leta 1845. iz Žabnice na Goriško in Beneško in do Trsta ter se vrnil čez Ljubljano spet v Žabnice; potoval v ta namen tudi po Štajerskem.

Prav tako so ga zanimale tudi slo-

venske pripovedke, posebno o turških bojih in o kralju Matjažu, slovenske narodne pravljice, posebno take, ki so v njih ohranile sledove slovenskega bajeslovja, n. pr. o vilah. Zanimali so ga stari narodni običaji, kakor narodna noša, posebno pri Ziljanih, narodne šege pri žegnanju, kakor visoki raj pod lipo, pa tudi pri svatbah, pri botrinji koledovanje, šapanje in podobno. Na etnografsko razstavo v Moskvi, leta 1867., kamor je tudi sam šel, je poslala narodne noše in vso opremo za izbo z ziljsko svatbeno skupino, ki je bila najboljša v vsem slovanskem oddelku.

Narodne pesmi in pripovedke, posebno koroško-slovenske je pošiljal v objavo v narodnih pesmih in pripovedkah, pa tudi o koroških narodnih običajih je pisal, kjer se mu je le nudila priložnost: v Vrazovo Kolo, v Novice, Slovenijo, Slovensko Bčelo, Srbske narodne novine v Budimpešti, v Janežičevem Cvetju slovenskega naroda, Vodnikov spomenik, Slovenske večernice, v svoj list »Slavjan«, v Kuhačevno zbirko »Južnoslovenske narodne popevke«, celo v nemške publikacije, kakor v Herrmannov Handbuch der Geschichte des Herzogtums Kärnten, kjer je objavil članek o narodnih pripovedkah in narodnih pesmih koroških Slovencev o turških bojih in kralju Matjažu Korvinu z nekaterimi narodnimi pesmimi. Za nekaj koroških slovenskih narodnih pripovedk ga je naprosila celo slavna češka pisateljica Božena Němcová, znana posebno po svoji knjigi o »Babički« — z njenim možem se je bil Majar seznanil v Beljaku, ko je mož tam dobro leto služboval (1857 do 1858) — in Němcová jih je priobčila v češkem prevodu v pedagoškem listu »Skola i život«, njegov opis ziljskega žegnanja pa v Musejniku (IX., 207).

Z leti je nabral Matija Majar kar lepo zbirko narodnih pesmi — v Novicah leta 1865. je povedal, da jih ima samo ziljskih sto. Slovenska Matica jih je hotela objaviti, a ko je Majar leta 1869. rokopis za tisk priredil, je svoj Zbornik narodnih pesmi, zagadek in poslovice ilirsko-slo-

venskih, poslal, spisanega v cirilici, v Moskvo »Imp. Občestvu ljubitelej jestjestvozanija« in tam je obležal. Vendar pa je še lepo število njegovih zapisov, predvsem epskih, obrednih in svetih pesmi — mnogo jih je zelo dragocenih, starijskih, natisnjenih v štrekljevih Slovenskih narodnih pesmih.

Sam je v samostojni knjigi objavil samo svete pesmi, ki jih je imel posebno rad. To je »Pesmarica cerkvena ali svete pesmi, ki jih pojo ilirski Slovenci na Štajerskem, Kranjskem, Koroškem, Goriškem i Benatskim... zbral i na svet izdal Matia Majar, kapelan pri stolni cerkvi v Celovcu« (1846, v šestih letih [1852] je bilo treba že nove izdaje). Posebej ji je dodal obenem še »Napeve za orgle k Pesmarici cerkvenej«.

Narodna pesem je bila Majarju tudi vzor za umetno pesništvo, nekako vrhovno estetsko merilo: »Bolj ko je pesem podobna narodnim, lepši je« (N. 1844). Slovenski pesniki naj bi se šolali ob narodni pesmi, srbski in slovenski, kakor sta jih objavila Karadžić in Vraz (N. 1847). Ta misel je nekoliko podobna Kopitarjevi, a ta je hvalil le srbsko narodno pesem. Narodne pesmi, pripovedke, pravljice in narodni običaji so mu bili tudi zrcalo slovenske prazgodovine. V poznejših letih si je tako ustvaril fantastično podobo o slovenski pradavnini: že poldrugo tisočletje pred Kristusom, da so dosegli Slovani v Mali Aziji visoko kulturo. »Vosoke raje« naj bi bil na Grškem prve učil »muzik slavljanski Jarijon«, t. j. Anion, predkrščanske slovanske ljubavne žalostinke, da so bile Rimljanom vzorci za njihove maoniae.

Ko je prišel Matija Majar leta 1845, zopet v Celovec — tam je bil tedaj ordinariat skoraj ves češki: škof (Vojteh Josef Lidmanský), stolni prošt, kancler, dvorni kaplan, vsi Čehi, vsi »vlastenci« (Petre), se je ponujalo Majarju še drugo važnejše delo. Stari narodni buditelji na Koroškem so bili tedaj že onemogli, kakor Jarnik, ali se razšli, kakor Slomšek v Vuzenico: slovenski dijaki in bogoslovci so bili

brez narodnega vodstva, brez prave narodne zavesti ali vsaj brez zaupanja v slovensko narodno bodočnost. Pa je začel Majar zbirati mlade ljudi okrog sebe in kmalu je bila njegova kaplanska izba zbirališče dijaške mladine, ki ji je vlival v srca svojo gorečo ljubezen do slovenskega naroda in jezika in do vsega slovanstva. Najbolje, da čujemo o tem enega njegovih učencev J. Sumpra, kakor ga navaja Ferčnik v Janežičevem življenjepisu (SV., 1870, 14): »(Matija Majar) je bil središče in ognjišče za celovške Slovence. On je povabljal dijake na petje, nje učil slovenskih pesem, a nas je tudi prav po slovensko pogostoval. Res moram spoznati, kako čudno se nam je dozdevalo po iskrenih besedah ovega narodnjaka spoznavati nov svet, slovanski svet, ki ga dosihdob poznali nismo. A iz začetka je imel g. Matija veliko sitnost z nami, ker smo bili še vsi te misli, da slovansko, posebno slovensko plemu prihodnosti nima in da je le zato na svetu, da se Nemčija čim dalje razširja po slovanskem svetu. Kollarjeva knjiga »Vzajemnost« nam je odprla oči, da Slovan svojo slavno zgodovino ima in še slavnije pričakovati sme, da ima vsak narod svojo nalogo na svetu izvršiti.« S slovenskim petjem, s slovenskimi in slovanskimi knjigami in časopisi in z živo, navdušeno besedo je tako Matija Majar vzgojil cvet slovenskega koroškega narodno zavednega izobraženstva, duhovniškega in svetnega, za prihajajočo dobo »pomladi narodov«. Sam zanešenjak in fantast je vendarle znal bolj življenjsko obdarjene mladeniče navdušiti, da so se lotili praktičnega dela med narodom in postali organizatorji in vodniki političnega in kulturnega življenja, kakor Andrej Einspieler, književnega in knjižno-izdajateljskega dela, kakor Anton Janežič. Ob eh brez Majarja ne bi imeli.

Tudi v Novicah se je oglašal in dajal pobude za književno delo in narodno rast slovenskega naroda. Leta 1848, pa je posegel z živo in pisano besedo (v »Novicah« in v »Mladi junški Sloveniji«) v veliki boj za pra-

vice slovenskega naroda, za veljavo slovenskega jezika v šolah in uradih, zoper združitev Avstrije z Nemčijo v eno samo nemško cesarstvo pod habsburškim žezlom in za Zedinjeno Slovenijo. Nič zato, da je moral takoj v pregnanstvo na visoke samotne Višarje in v Žabnico. Ko je za »pomladjo narodov« zavel po Avstriji in zlasti po slovenski deželi oster piš Bachovega huzarstva in je Majarja samega metal iz kraja v kraj, le ni nehal narod buditi in Slovence spodbujati vsaj za kulturno delo v šolstvu in književnosti in je sanjal in sanjal o združitvi vseh Slovanov v en skupni književni jezik, v eno skupno slovnostvo za »višje potrebe« — za preprosto ljudstvo naj bi veljal slovenski ljudski jezik — in v eno veliko nepremagljivo slovansko kulturno celoto.

Zamislil si je ta vzor v narodno vodno bolj ogroženi obmejni pokrajini že v težkih predmarčnih dneh. Pod vplivom Kollarjevih misli, ilirskega gibanja, Urbana Jarnika in Vraza, posebno pa češke knjige »Hlasové o potrebe jednoty spisovného jazyka pro Čchy, Moravany a Slováky« si je zasnoval in spisal »Pravila, kako izobraževati ilirsko narečje i u obče slavenski jezik«. (Lj. 1848.) Postavil je zahtevo, naj bi se ilirska »podnarečja« postopoma približevala in se združevala v eno ilirsko književno »narečje«; to pa naj bi se potem hkrati z drugimi tremi Kollarjevimi glavnimi slovanskimi »narečji« (ruščino, poljščino in češčino) še dalje združevalo in združilo v enoten vseslovanski književni jezik. Saj je bil Majar prepričan, da smo Slovani nekaj tak jezik že imeli: Cirilova in Metodijeva staroslovenščina mu ni bila živ slovanski jezik svoje dobe, ampak taka umetna vseslovanska tvorba. To je bilo seveda brezplodno, obupno početje. A pravilno in plodno je bilo prvo pravilo, ki ga je postavil Slovencem kot prvo stopnjo do nadaljnega združevanja: »da se morajo pisati le take oblike, ki so vseslovenske ali vsaj v veliki večini znane ter so najbližje ilirskim in ostalim slo-

vanskim oblikam.« To Majarjevo pravilo je povzel mladi pisateljski rod, ki je okoli leta 1848. prvič nastopil, predvsem Luka Svetec s svojimi predlogi iz leta 1852. in izoblikoval tako nasproti okorelemu konservativizmu starih, kakor nasproti ilirsko-vseslovanskim fantantom (tudi Majarju) novi vseslovanski književni jezik, kakor so ga kmalu nato uveljavili Levstik, Jurčič in Stritar in se je udomačil v kratkem po vseh slovenskih pokrajinah.

To je bil prav za prav velik Majarjev uspeh. Toda sam Majar se tega uspeha ni veselil. Trdovratno je vztrajal pri svojih fantastičnih sanjah in neutrudno delal in pisal, da bi ga uresničil. Čeprav se je izjavil zoper take jezikovne poizkuse sam Miklošič (Slavische Bibliothek, 1858, 170) in je umetno približevanje slovensčine k srbohrvaščini obsodil tudi Levstik v »Napreju« (1865) je Matija Majar vendarle ostal pri svojih sanjah in jim skušal priboriti zmago. Pisal je take članke celo v poljudne »Novice«, kjer so jih mogli bralci imeti samo za čudaštvo. V svojem vzajemnem jeziku je izdal celo dve posebni knjigi: »Sveta brata Ciril in Metod, slavjanska apostola in osnovatelja slovnosti slavjanskoga«, s tekstom v latinici in cirilici (Praga 1864) ter »Uzajemni pravopis slavjanski, to je uzajamna slovnica a aši mluvnica slavjanska« (Praga 1865); v tem jeziku je pisal tudi svoj časopis »Slavjan časnik slovnstveni i uzajamen za Slavjane književne in prosvetjene« in objavljajl v njem svoje etimološke zablode (Askania: Ožganija, 1875, 75) in fantazije o sledovih Praslovanstva (O sledah praslavjan, v vseh treh letnikih).

Ko pa je življenje šlo preko njega in njegove vseslovanske vzore brez usmiljenja pokopalo, se je zagreneli starček umaknil iz domovine in duševno in telesno osamel umrl v daljni Pragi. Globoka tragika za moža, ki je storil v težkih časih in težkih življenjskih razmerah toliko velikega in trajnega za svoj slovenski narod.

Naj ta tragika ne meče sence še na

njegov, spomin! Bil je mož goreč ljubezni, vznesenega navdušenja za svoj narod, neutrudnega dela in požrtvovalnosti in ne majhnih zaslug za

to, da je slovenski narod to, kar je slovenski narod.

Matiju Majarju Žiljskemu naša zahvala, njegovemu spominu slava.

40. redni občni zbor PZ 26. oktobra 1939

Ob 9.15 otvori prof. Janko Mlakar v beli dvorani hotela »Union« zborovanje delegatov prosvetnih društev, katerih je bilo navzočih 85. Besedo da predavatelj g. pisatelj Finžgarju, kateri predava o tvarini: Slovenski jezik, naš kmet, njegova narodnost in država. G. predavatelj je tvarino poljudno podal v lahko umljivi besedi in v lapidarnem slogu. Oblikovalec slovenskega jezika je bil slovenski kmet. Ne tako kot n. pr. na Francoskem, kjer so kraljevi dvori s pomočjo akademij ustvarjali francoskemu narodu lepo besedo. Mi nismo imeli pravega plemstva, zato je moral postati oblikovalec slovenskega jezika preprost kmet. Danes se je ta jezik tako izpopolnil, da razpolaga s tako bogatim zakladom, kakor malokateri sorodni slovanski jezik.

Kmet si je ustvaril lastno pohoštvo, osnoval si je svoj slog, zasnoval je svojo nošo, svoje šege in običaje, zapel je tudi svojo narodno pesem. Vse to tvori bistvene lastnosti naroda. Seveda temu se mora tudi pridružiti slovenska knjiga, slovnica, slovar, znanstvene revije, gimnazija, galerija in akademija znanosti. Vse to tvori stebre narodnosti.

Pred dvajsetimi leti smo si svobodno izbrali lastno državo Jugoslavijo. Od te države pa večkrat samo zahtevamo in preveč neradi dajemo. Za vzgled nam morajo biti močnejši bogatejši narodi, ki za svojo državo tudi žrtvujejo, ne samo kri, temveč tudi premoženje.

Nato je pisatelj prešel h kritiki zgoraj navedenih tez. Med drugimi je občinstvo pozdravilo s ploskanjem ugotovitev, da je na primer v Ljubljani imenovanih vse polno cest in ulic po tujih ljudeh, le slovenskega imena pogrešamo (Masarykova, Fig-

nerjeva, Dvořakova itd.). Navedel je dalje primere, kako malo zavedno je naše učiteljstvo (obiski Prešernove hiše to potrjujejo). Navzoči so pisatelja Finžgarja nagradili s pohvalo in izrazili, naj bodo povedane besede za smernice našega bodočega narodnega dela.

Drugi predavatelj je bil vseuč. prof. dr. Andrej Gosar. Predaval je: Ljudsko prosvetno delo in delavsko vprašanje. Svoje predavanje je razdelil v dva dela: 1. Kaj more ali mora ljudska prosveta storiti, da se delavstvo uvrsti v narodno občestvo. 2. Kaj more ali mora ljudska prosveta storiti, da se delavsko vprašanje uspešno reši brez kakih zapletljajev. — Tudi njegovo predavanje je segalo globoko in pokazalo še mnogo neobdelane njive. Dr. Justin je pozdravil nato zborovalce v imenu Narodnega odbora KA in pozval, da tudi prosvetna društva za nekaj časa opuste svoj običajni program prosvetnega dela in da sprejmejo snov, ki jo predlaga NOKA kot obvezno tvarino za bodoča predavanja in sestanke.

Nato je otvoril redni občni zbor g. predsednik prelat dr. Lukman, ki je predlagal, naj se pošljejo pozdravne brzojavke Nj. Vel. kralju Petru II., Nj. Vis. knezu Pavlu, Nj. Vis. princu Andreju kot pokrovitelju PZ, dr. Korošcu in ministru dr. Kreku. Nato je pozdravil zastopnika prevzvišenega škofa: g. dr. Alojzija Župana, kanonika, namestnika bana dravske banovine; g. inšpektorja S. Kranjca, ki je obenem zastopal tudi prosvetnega šefa, zastopnika župana mesta Ljubljane: g. Julija Slapšaka. Predsednik se iskreno zahvaljuje omenjenim oblastem za vso moralno in gnotno pomoč, ki so jo nudili naši organizaciji. Dalje pozdravi g. Brodarja,

predsednika Kmečke zveze, g. ravnatelja Rihtarja, zastopnika mariborske PZ, dr. Justina, zastopnika NOKA, g. dr. Žebota za Slovensko dijaško zvezo in prof. Bojca, zastopnika Slovenske straže. Ugotovi, da je bil občni zbor pravilno sklican po poslovniku in da je sklepčen. Uvodoma omeni, da je PZ odločena do kraja izvesti vmesno organizacijo, to je dekanijske odbore, med katerimi nekateri prav lepo delujejo, drugi pa ne vršijo svojega dela tako, kakor bi bilo želeli. Dalje opomni, da se bodo okrožni sveti vršili v bodoče na sedežih okrožij in prosi za zadostno udeležbo. Opomni tudi na neredno plačevanje članarine ter opozarja, da dobijo okrožja od vplačane članarine 25%. Če društva ne plačajo članarine, tudi okrožja ne morejo prejeti potrebnih gmotnih virov za svoj obstoj.

G. predsednik izjavi, da je PZ tudi umaknila program prvega leta štiri letke zato, da pada možnost, da se tvarina, ki jo predlaga NOKA izvede tudi v društvih.

Druga točka dnevnega reda obsega čitanje zapisnika 39. občnega zbora. Na predlog dekana Tomažiča ob soglasnem sklepu navzočih ta točka odpade.

Tretja točka: Poročilo o delu. To poročilo je izšlo tiskano v 10. številki Vestnika PZ, zato se otvori debata o poročilu, ki ga imajo navzoči v rokah. G. prof. Bojca pripomni in položi navzočim na srce narodnoobrambno delo Slovenske straže. Naloga prosvetnih društev je tudi, da izoblikuje in dvigne narodno zavest. G. predsednik Kmečke zveze pozdravi občni zbor in prosi, da se popravi poročilo o razmerju med Kmečko zvezo in PZ v smislu predloženega sporazuma. Predsednik kamniškega prosvetnega okrožja g. Ocepek izjavi, da je ob priliki revizije društev dobil vtis, da je kot tak brezpraven, in da mu nekatera društva niso dovolila vpogleda v delovanje. G. predsednik opozori na paragrafe 135., 136., 137. in 138. Poslovnika, ki je obvezen za vsa Prosvetna društva in za vse prosvetne

ckraje. G. dekan Tomažič opozori, da je večkrat vzrok, da okrožja ne delujejo, pomanjkanje idealnih in požrtvovalnih delavcev.

Pri točki **Zvezni svet** je občni zbor odobril program štiri letke, ki kaže res začrtano smotno delo Prosvetne zveze, ki je s tem programom položila temelj učni tvarini, katero bi moral obdelati in obvladati vsak slovenski inteligent in vsak javni kulturni delavec.

Pri točki **ZDK** je zastopnik gorjanskega prosvetnega društva vprašal, ali je prodril na občnem zboru ZDK predlog jeseniškega dekliskega okrožja, da bi se tekme ne vršile in da bi tvarina ne bila prosvetna, temveč poljubna. Gšč. Bajdova, predsednica ZDK pripomni, da vodstvo vztraja na prosvetni tvarini, le način tekmovanja se bo v bodoče spremenil. Duhovni vodja ZDK g. Kešir pripomni, da vodstvo ZDK ni priredilo nobene prireditve in zato njega ne zadene očitek, češ da je bilo preveč zunanjih prireditev. Naloga dekanijskih odborov je, da pravočasno sklepajo o prireditvah v bodočem letu in jih čim bolj omeje.

Pri točki **Knjižnica**, predlaga zastopnik prosvetnega društva z Loma g. Šparhakel, naj se osnuje kritična komisija, katera naj preje knjigo oceni in jo šele potem priporoči društvom v nakup.

Pri točki **Radio Ljubljana** opomni g. Pavlovič, da je igralska družina sestavljena po večini iz ljudi, ki so našemu kulturnemu prepričanju zelo oddaljeni. Akademski zveza je že med letom poslala listo akademikov, ki bi bili pripravljene sodelovati pri tej družini. Pa na svojo listo ni prejela odgovora.

G. Grazner opozori, da so nekatere pesmi, ki so morda folkloristično zanimive, drugače pa pohujšljive, predvajajo v radiu. Šolski upravitelj g. Malešič iz Mekinji prosi, da bi pri šolski uri bile na programu samo neoporečne plošče.

K točki **Ljudski oder** so bili stavljeni predlogi, naj bi se razpisale

nagrade za nove igre in preskrbel prevod čeških in slovaških iger. V seznam naj pridejo dalje tudi igre, ki jih hranijo društva po deželi. Na režiserskih tečajih pa je treba opozoriti tudi na način igranja.

S tem je bila debata o poročilih končana.

Peta točka: **Poročilo nadzorstva.** G. dekan Tomažič pojasni najprej delo, ki ga vršijo posamezni člani, oz. referenti nadzorstva. Načelni prosvetni referent je dr. Tine Debeljak, gospodarski g. ravnatelj Martelanc, organizacijski dekan Tomažič. Nadzorstvo je imelo med letom štiri seje. Aparat PZ je ožromen, podoben že velepodjetju. Nadzorstvo je ugotovilo pri pregledovanju knjig, da vlada red, da se blagajniško poslovanje vrši potem gospodarskega odseka v najlepšem redu, da je bilo delo glavnega odbora poglobljeno, kar priča štiritletni načrt smotrnega prosvetnega dela. Nasvetuje, da se vrši sodelovanje med odseki z glavnim odborom

na ta način, da ima vsak odsek v glavnem odboru svojega referenta. Akcija za Lastni dom naj se čimbolj pospeši. Končno predlaga dosedanjemu odboru absolutorij, katerega občni zbor soglasno sprejme.

Šesta točka: **Volitve.** G. Ocepek predlaga listo glavnega odbora, ki je ostala ista kot lansko leto, le mesto dr. Ivo Pirca se izvoli g. Stane Miloš, odvetnik. Tudi lista gospodarskega odseka in nadzorstva, se izvoli soglasno.

Slučajnosti: Zastopnik PZ v Mari boru se zahvali za pozdrav in želi čim tesnejšega sodelovanja z ljubljansko PZ. Želji zastopnikov kranjskega okrožja, da bi se vpeljal enotni znak, PZ ne more ustreči, ker so druge organizacije samostojne. Končno častita g. dekan Tomažič v imenu PZ g. predsedniku k visokemu odlikovanju, ker je s tem odlikovanjem počaščena tudi PZ.

G. predsednik zaključil občni zbor ob 12.30.

Postavimo Kreku spomenik v Ljubljani!

Ob Krekovi smrti je bila naša javnost tako prepričana, da mora veliki mož dobiti v Ljubljani spomenik, da so pričeli prihajati prispevki v ta namen, še preden je bil Krek pokopan in preden se je ustanovil kak odbor za zbiranje potrebnega denarja.

Prvi odbor za postavitvev Krekovega spomenika je pod predsedstvom pisatelja dr. Frana Detele poskrbel Kreku orjaški nagrobnik na pokopališču. Ni pa nadaljeval dela, da bi bil Kreku postavil spomenik tudi v mestu, ampak je preostanek nabranega denarja v znesku 21.454 din izročil mestnemu magistratu ljubljanskemu za dijaške ustanove, časteč na ta način velikega prijatelja dijaštva.

Vendar so čutili Krekovi prijatelji in znanci vsa leta po njegovi smrti, da bi moral Krek dobiti spomenik tudi v mestu, ne samo na pokopališču, in da mora postavitvev tega spomenika oskrbeti rod, ki je s Krekom

živel in ki pozna iz lastnega doživetja, kaj je bil Krek Slovencem, južnim Slovanom in vsemu slovanstvu.

Leta 1940, bo 27. novembra petin sedemdeseta obletnica Krekovega rojstva, 8. oktobra 1942 pa bo petindvajsetletnica njegove smrti. Vsaj za petindvajsetletnico smrti mora spomenik v Ljubljani že stati!

Tega se zaveda odbor za Krekov spomenik, ki se je obnovil leta 1952., in se tem potom ponovno obrača na vso javnost s prošnjo. Vsak, ki se zaveda, kaj pomeni Krek v življenju in v zgodovini slovenskega naroda, naj pošlje razmeram primeren prispevek, da se postavi spomenik možu, ki je odšel na prvo službo z geslom: »Za druge smo, ne zase« in ki je ostal temu geslu na nedosežen način zvest vse življenje.

Saj, »če ti postavimo spomenik, ga postavimo najboljšemu, kar je v nas:

Tvoji veri, Tvojemu upanju in Tvoji ljubezni — bodočnosti naše domovine, Jugoslovanstvu» (Oton Župančič ob Krekovi smrti).

Darovi naj se pošiljajo na naslov: Zadržna zveza, r. z. z. o. z., v Ljub-

ljani, Tyrševa cesta 29 (čekaovni račun št. 10.751), s pripombo, da je znesek namenjen za Krekov spomenik.

Odbor za postavitvev Krekovega spomenika v Ljubljani.

„Slovensko kulturno društvo“ na Koroškem dovoljeno

Državna policija za Koroško je pred kratkim odobrila nova enotna pravila slovenskih prosvetnih društev na Koroškem. Pravila so bila predložena lani v začetku novembra in nato letos pomladi nanovo predelana, kakor zahteva voditeljsko načelo, priznано v Nemčiji. Zadnji »Koroški Slovenec« prinaša k tej rešitvi nekaj pripomb, ki jih v izvečku podajamo:

»Oblast je odobrila enotna pravila slovenskih prosvetnih organizacij. Organizacije se odslej enotno nazivajo »Slovensko kulturno društvo«, odkazano jim je razširjeno področje, notranji ustroj društev je spremenjen v toliko, da je s povečanimi pravicami vsakokratnega društvenega vodje združena tudi večja odgovornost. Končno so po novih pravilih krajevna društva ozko povezana s svojo centralo in tvorijo z njo strnjeno, enotno prosvetno organizacijo koroških Slovencev.

Dosedanja izobraževalna, pevska in bralna društva imajo za seboj častiljivo tradicijo. Naši predniki so jih začeli ustanavljati v prvem desetletju tega stoletja in domala vsako društvo bi letos lahko praznovalo vsaj svojo tridesetletnico obstoja. Nekako polovica krajevnih društev je že obstojala, ko se je ustanovila celovška prosvetna centrala, kar dokazuje, kako silna je bila nekoč želja po narodni samopomoči v številnih slovenskih krajih. To dejstvo je imelo za posledico, da so bili nazivi in pravila posameznih društev dokaj različni, četudi se je prosveta v posameznih predelih naše zemlje že v prvih letih delovanja medsebojno približala in poenostavila.

Odslej nosijo naše prosvetne organizacije enoten naziv »Slovensko kulturno društvo. Kot društveni namen navajajo pravila naslednje točke:

a) Društvo pospešuje in krepi prirojeno narodnost slovenske koroške družine v vseh njenih elementih;

b) utrjuje občestveno življenje v vasi, stanu in narodu;

c) nudi članom narodne družine strokovno izobrazbo in telesno blagostanje, jih navaja k štednji in zmernosti ter posreduje ljudstvu pošteno zabavo.

V dosego svojih ciljev se društvo poslužuje predavanj, zborovanj, tečajev, govorov, knjižnic in čitalnic, mladinskih jezikovnih tečajev, zabavnih prireditev kot petja, deklamacij, družinskih večerov, odrskih nastopov ter skupnih izletov.

Navedene točke povedo jasno in enoumno: Slovensko kulturno društvo je varuh slovenskega značaja naših krajev in našega ljudstva. Društvo je zaščitnik domače slovenske govornice, slovenske pesmi in knjige, domače šege in starega običaja. Slovensko kulturno društvo brani čast slovenskega človeka na koroških tleh in čuva ugled tisočletne slovenske zgodovine. Z eno besedo: V taboru slovenskega kulturnega društva je slovenstvo Koroške, v društvnem delu njegova usoda.

Nikakor ni resnica, da bi v sedanji dobi med nami ne bilo ne želje in ne volje za prosvetno delo. Šumne prireditve pri nas niso bile nikdar običajne, resno kulturno delo in prizadevanje pa sta v vojnem času še bolj potrebna kot v miru. Kjer koli so se

zredčile vrste moš in fantov, jih bodo nadomestile naše žene in naša dekleta. — Kličemo na delo staro in mlado! Zdrava slovenska prosveta, ukoreni-

njena v našem narodnem prepričanju, bo premnogim med nami nudila dovolj srčne utehne in tihega veselja.

Ženskim odsekom in društvom

Narodni odbor Katoliške akcije je sklenil, da morajo vsa društva in organizacije v novembru, decembru in januarju obravnavati encikliko svetega očeta o zakonu. V ta namen bodo društva dobila več knjižic s predavanji, ki se bodo razpravljala na društvenih sestankih.

O komunizmu se v teh časih mnogo govori in piše. Da bomo o komunističnem gibanju in njegovi nevarnosti dobro poučene, bo Katoliška akcija izdala tozadevne brošurice, ženskim društvom in odsekom priporočamo, da imajo po možnosti svoja predavanja. Kjer boste želele predavateljico, pišite pravočasno Slovenski krščanski ženski zvezi.

Gospodinjski tečaji Slovenske krščanske ženske zveze so se začeli. Do konca januarja bodo štirje tečaji zaključeni. Kjer bi želele imeti gospodinjski tečaj 1. februarja, pošljite prijavo vsaj do 15. decembra t. l.

Zdravstveni tečaji, kjer se teoretično in praktično podaja nega bolnika v domači hiši, prva pomoč in nega dojenčka, so se v nekaterih krajih že vršili. Obenem so na teh tečajih tudi poljudna predavanja o higieni hiše in higieni žene. Zdravstveni tečaji so brezplačni. Društva in odseki naj sporoče svoje želje glede prireditve zdravstvenega tečaja.

Slovenska krščanska ženska zveza ima na razpolago razna predavanja in knjižice »Materam« in »Higiena žene«. Cena knjižicam je 5 dinarjev. Plačljivo tudi v pisemskih znamkah.

Mohorjeve knjige in katoliške časopise v vsako slovensko hišo!

Društvom in odsekom, ki članarino za letošnje leto v znesku 25.— din še niso poravnali, prilagamo položnico. Prosimo, pošljite članarino čimprej.

Bog živi!

A. Lebar s. r.,
predsednica.

A. Golob s. r.,
tajnica.

Društveni obzornik

Vsem društvom!

Na seji, dne 30. oktobra, se je odbor Prosvetne zveze konstituiral tako, da je ostal kot predsednik g. dr. F. Lukman, prvi podpredsednik dr. Česnik, drugi podpredsednik prof. Janko Mlakar, tajnik prof. in banski svetnik F. Planina, blagajnik g. Levec.

Odbor si je razdelil sledeče referate: Za narodno obrambo g. dr. Česnik, za radio odsek g. Miloš Stare, odvetnik, za kino odsek prof. Janko Mlakar, za socialno-izgojni gđc. Hafnerjeva, za organizacijo prof. Planina, za knjižnico in Mentor prof. Logar, za gospodarja g. Levec.

Odborniki so si razdelili tudi prosvetna okrožja, in sicer sledeče:

Mesto Ljubljana in Črnomelj dr. F. Lukman, Ljubljano okolico in Vrhniko je prevzel g. Miloš Stare, okrožje v Poljanski dolini, Škofjo Loko in Kranj prof. Planina, okrožje Radovljica gđc. Hafnerjeva, kamniško in moravško okrožje ravnatelj Zor, stiško dr. Česnik, trebanjsko in cerkniško prof. Mlakar, ribniško in kočevsko ravnatelj Prijatelj. Ti gospodje bodo hodili na sedeže okrožij vsaj dvakrat na leto referirat, in bodo držali stik z okrožnimi odbori.

Na občnem zboru so bili podani

tudi naslednji predlogi: Vestnik naj dobiva ne samo en član odbora, temveč vsaj trije člani. Zato prosimo, da nam sporočite naslove odbornikov, katerim naj Vestnik v bodoče pošiljamo. — Želimo tudi, da bi v Vestnik dopisovala društva sama. Če pošlje tajnik poročilo v Domoljub, naj prepis pošlje PZ za Vestnik. Uredništvo je pripravljeno otvoriti kotichek: Vprašanja in odgovori, kjer bodo društva vprašala Zvezo za razne nasvete. Vse to bomo v obliki vprašanj in odgovorov prichčili v Vestniku. Dobrodošla so nam tudi vsa poročila o delu, o raznih prireditvah in sporedih. V Vestniku bi radi priobčili razno o naših društvenih domovih, kateri so bili postavljeni zadnja leta. Zato prosimo vsa društva, ki so si zidala domove po letu 1950., da nam pošljejo slike o zunanosti doma in opis, to je dolžino, širino in višino dvorane, odra, stranskih prostorov, pa tudi, koliko je dom stal. Društva, ki še nimajo domov, se zanimajo za vse to in bi rada zvedela, kako so drugod rešili vprašanje prosvetnega doma.

Prosvetna zveza pripravlja nekaj »Društveni priročnik«, kateri bi obsegal seznam predavanj s ski-optičnimi slikami, filme in igre. Dalje garderobo, pa tudi navodila za društveno poslovanje. — Na občnem zboru je bila izražena želja in obenem poziv na vsa društva, da dajo Zvezi v prepis one igre, katerih Zveza morda nima, pa jih imajo posamezna društva v originalu ali v rokopisu. Zveza je pripravljena te rokopise iger prepisati in jih društvom zopet vrniti. Samo na ta način je mogoče, da bo nov seznam iger popoln. Prosimo torej vsa društva, zlasti režiserje, da pregledajo zbirke iger, in če je kje kak original, da ga pošljejo Zvezi v prepis.

Društva so dobila svoj čas vprašalne pole, da naj prispevajo za predavanje: Naše pravne starine, iz svojega okraja. Nekatera društva so nam poslala prav lepe in zanimive slike in poročila. Druga društva pa

niso smatrala niti za vredno, da bi nam na to odgovorila. Obrnili smo se na društva s prošnjo, da bi nam poslala fotografije vaških lip, ki so gotovo ponekod še ohranjene. Odziva nismo prejeli. Prosimo odgovora vsaj do 15. novembra.

Odbor PZ je trdno odločen izvesti in poklicati v delo okrožne odbore tudi tam, kjer se teh branijo. Po poslovniku je okrožni odbor umesna inštanca med Prosvetno zvezo in društvi. Po poslovniku ima okrožje pravico, da izvrši revizijo po društvih, da pomaga pri ustanavljanju novih društev, in da predlaga vse, kar je potrebno glede prireditev.

Zbiralna akcija za severno mejo bo 19. t. m. Prosimo vsa društva, da gredo na roko Slovenski straži pri razprodaji blokov.

Prosimo, da bi vsi odbori prosvetnih društev okrožnico predelali na seji še tekom meseca novembra. —

Društva, ki so plačala članarino v mesecu oktobru 1939:

Okrožje Ljubljana-mesto:

Kat. prosvetno društvo Šiška,
Salezijanska prosveta, Kodeljevo,
Prosvetno društvo Trnovo.

Ljubljana-okolica:

Kat. prosvetno društvo Dobrova,
Kat. prosvetno društvo Preska, pošta Medvode.

Okrožje Kamnik:

Kat. prosvetno društvo Rova, p. Radomlje.

Okrožje Kranj:

Ljudska knjižnica »Beleca«, Suha pri Kranju.

Prosvetno društvo Besnica,
Prosvetno društvo »Kranjc«, Kranj,
Kat. prosvetno društvo Križe,
Prosvetno društvo Naklo,
Kat. prosvetno društvo Šenčur.

Okrožje Leskovec:

Slovensko katoliško izobraževalno društvo Leskovec.

Okrožje Litija:

Slovensko katoliško izobraževalno društvo Sava ob juž. žel.

Kat. prosvetno društvo Šmartno pri Litiji.

Okrožje Moravče:

Kat. prosvetno društvo Brdo, p. Lukovica.

Okrožje Radovljica:

Kat. prosvetno društvo Bled.
Bralno društvo Gorje, p. Bled.
Kat. prosvetno društvo Kamna gorica.

Kat. prosvetno društvo Radovljica.

Okrožje Semič:

Kat. prosvetno društvo Črnomelj.
Prosvetno društvo Metlika.

Okrožje Škofja Loka:

Kat. prosvetno društvo Škofja Loka.
Prosvetno društvo Martinj vrh.

Okrožje Smarje:

Kat. prosvetno društvo Grosuplje.

Okrožje Vrhnika:

Kat. prosvetno društvo Dol. Logatec.

Okrožje Zagorje:

Kat. prosvetno društvo Zagorje ob Savi.

Okrožje Žužemberk:

Prosvetno društvo Žužemberk.

Občni zbor Katoliškega prosvetnega društva pri Sv. Lenartu nad Škofjo Loko je bil v nedeljo, dne 15. oktobra 1959 ob 7. uri v društveni dvorani, lma 48 rednih in enega izrednega, oziroma častnega člana. Od teh je članov 28 in članic 20. Pripominjamo, da je letos vseh 48 članov plačalo članarino, kar je za naše društvo izreden slučaj. — Prosvetnih sej v letošnjem letu je bilo 10 rednih, izredne nobene. — Dopisov od zadnjega občnega zbora je bilo 109. Od teh je bilo 94 sprejetih, 15 odposlanih in 2 vrnjena. V sploš-

nem je naše prosvetno delo letos počivalo zaradi gradnje nove dvorane, tako da ni bilo mogoče prirediti niti obveznih predavanj Prosvetne zveze. — Gledaliških predstav je bilo 5, in to drama: »Ženitev na denar«, veseloigri: »Tisočak v telovniku«, »Dva para se ženita«, drama: »Bele vrtnice« in ljudska igra: »Izpod Golice«. Večina predstav je izpadla zelo dobro v gnotnem in moralnem oziru.

Blagajnik poroča, da je bilo vseh dohodkov skupaj 8.866,50 din. Izdala pa so tekom leta 7.698,50 din; ostane torej 1.108.— din, kateri znesek so dali za novo dvorano.

Blagajniško poročilo za gradnjo nove dvorane: od prireditelj itd. 5.356,50 din, posojilo 4.000 din, farni prispevki in drugi dohodki 5.896,25 din; skupaj 15.252,75 din.

Farani so darovali za novo dvorano les, pomagali so z delom, vožnjo in denarjem. — Les (cenjeno) 1.250 din, vožnja (cenjena) 1.110 din, delo (cenjeno) 1.900 din, opeka (cenjena) 5.200 din, denar 5.812 din. Skupaj so torej darovali 11.262 din.

Društvo je prišlo na ta način do svojih prostorov, kar je jamstvo za uspešno delo v društvu v bodoči sezoni.

Foljane nad Škofjo Loko. Naš prosvetni dom je začel zadnje čase naglo rasti in vedno bolj vidimo, kako lepa in prostorna stavba bo. V poletnem času smo pripravili nad 100.000 komadov zidne opeke in tako smo pred kratkim lahko začeli z zidanjem, ki zdaj dobro napreduje. Na vsak način mora biti dom do zime pod streho. Kdor more, naj pride vozit pesek ali pa pripelje les, ki bo potreben za ostrešje. Vsak mora po svojih močeh prispevati za naš dom, ki bo naša skupna last. — Sedaj se vrši v Poljanah 12 tedenski banovinski kmetijsko gospodinjski tečaj, na katerem se bo spet precej deklet izobrazilo za dobre gospodinje.

Podbrezje. Po zelo uspešnem taboru, ki se je vršil avgusta pri nas, so nastopile zaslužene počitnice v društvenem življenju. Vse je izgledalo,

da bomo sedaj kar spali. Da temu ni tako, bomo dokazali v nedeljo 5. novembra 1959, ko bomo začeli letošnjo igralno sezono z globoko Finžgarjevo dramo: »Razvalina življenja«. Drama je vzeta iz našega kmečkega življenja. Ker bi igra pri otrocih ne našla razumevanja, ali morda celo dosegla nasprotno, smo otrokom do 14. leta prepovedali vstop. — Vljudno vabimo vse domače in okoličane, da nas v nedeljo ob 3 popoldne obiščejo v gasilskem domu v Podbrezjah.

Krka. Prosvetno društvo je zaključilo drugo leto svojega obstoja. Veliko se je storilo. Lepe uspehe je društvo doseglo na igralnem polju. Igrali smo naslednje igre: Voda, Miklova Zala, Martin Krpan, Ben-Hur, Zaklad, Quo vadis?, Dve nevesti, Graničarji, Čigani in Judita. Vse igre so bile lepo obiskane in tudi dobro igrane. Za otvoritev tretjega leta pa pripravljamo igro »Trojčki«.

Cerklje pri Kranju. Prosvetno društvo pripravlja kmetijsko-prosvetni tečaj za fante in može s predavanji dvakrat na teden. Tečaj naj bi bil v decembru in januarju. Na njem se bo obravnavalo: zdravstvo, združništvo, kmetijstvo, načelne stvari, računanje mer itd. Če se bo tečaj vršil, je odvisno od tega, ako se bo prijavilo dovolj udeležencev. Prijave sprejema odbor Prosvetnega društva.

Velesovo. V nedeljo 22. oktobra je bil prvič v novi cerkveni dvorani občni zbor Prosvetnega društva. Udeležba je bila prav dobra. Iz poročil odborov so razvideli navzoči, da je društvo v prvem letu svojega obstoja priredilo versko igro »Slehornik«. V zimskih mesecih so bili fantovski se-

stanki, eno nedeljo v marcu je bil sestanek za vse člane s predavanjem. Na praznik 25. marca je bilo predavanje o evharističnem kongresu v Budimpešti. Tudi knjižnica je poslovala. Najbolj važno je bilo poročilo društvenega predsednika — domačega župnika Fr. Pfajferja — kako se je gradila nova dvorana in koliki so vsi stroški.

V vsako našo hišo slovenski zemljevid! Slovenska straža v Ljubljani je izdala pravkar zgodovinski in etnološki zemljevid »Slovenske zemlje« z najglavnejšimi podatki iz slovenskega zemljepisja in zgodovine na drugi strani. Taka karta je bila že davno potrebna. Prav posebno je namen tega zemljevida, da najde pot v sleherni slovensko, zlasti delavsko in kmečko družino, kjer bi ga potem skupno ogledovali, da dobe na ta način najširše množice našega ljudstva vsaj osnovne pojme o svojem lastnem narodu, saj je žal to znanje doslej pri nas naravnost sramotno majhno, zaradi česar se potem tudi ne moremo čuditi naši v resnici majhni narodni zavesti. Cena vsakemu izvodu je 3 din, dočim bo stal v knjigotrštvu 5 din. Za poravnavo kupnine za gornji izvod Vam prilagamo položnico.

Če bi jih želeli več, se obrnite na Prosvetno zvezo, Ljubljana, Miklošičeva 7, ali Slovenska Straža, Aleksandrova 10/l. (dvorišče), Ljubljana.

Naša narodna vzgoja in obramba. Spisal E. Boje. Cena za društva 6 din, strani 32. Brošurica vsebuje niz predavanj o našem narodnoobrambnem vprašanju in položaju ter jo zaradi tega našim društvom toplo priporočamo. Naroča se pri Prosvetni zvezi.

Vesbina: Ob 150 letnici rojstva Matija Majarja Ziljskega. — 40. redni občni zbor PZ 26. oktobra 1959. — Postavimo Kreku spomenik v Ljubljani. — „Slovensko kulturno društvo“ na Koroškem dovoljeno. — Ženskim odsekom in društvom. — Društveni obzornik

Uprava: Pisarna Prosvetne zveze, Ljubljana, Miklošičeva cesta 7. — Odgovorni urednik in izdajatelj Vinko Zor, Sv. Petra c. 80. — Za Zadržno tiskarno v Ljubljani: Maks Blejec